

Strossmayer o socijalnom pitanju

ENCIKLIKOM **QU** adragesimo anno od 15. svibnja 1931. današnji Sv. O. Papa Pijo XI. smatrao je oportunim, da upotrijebi priliku, kad se po svemu svijetu svečano slavi s tolikim žarom 40 godišnjica enciklike *Rerum novarum*, da nabroji sva ona dobra, koja je spomenuta enciklika donijela katoličkoj Crkvi a i cijelom ljudskomu društvu.

Kad bismo htjeli samo letimice spomenuti ta dobročinstva, trebali bismo dozvati u pamet gotovo cijelu povijest o socijalnom pitanju kroz zadnjih 40 godina.¹ A, jer to nije moguće, Sv. se Otac zadovoljio s tri poglavlja, što ih je i Leon XIII. razvio u svojoj enciklici *Rerum novarum*, pa dokazuje: Što je Crkva učinila na socijalnom polju poslije enciklike Leona XIII., »koja je otvorila i rasvijetlila put pravoj katoličkoj socialnoj nauci.« O tome kaže sv. Otac: »Doista, kad su nakon groznog rata vladari najmoćnijih naroda pokušali da uspostave mir na temelju potpune obnove socijalnih prilika, i među ostalim normama odredili i principe pravednosti i jednakosti, kojima se ravna posao radnika, mnogo su toga potvrdili, što se čudnovato slaže sa Leonovim principima i savjetima, te se čini kao da su naumice iz njih izvedeni. . . Leonove norme, znanstveno utvrđene, primijenjene u životu . . . posvetile su se — podizanjem onog staleža, koji je uslijed današnjeg razvika industrije brojčano silno porastao, ali mu nije bio priznat pravedan položaj u ljudskom društvu, nego je zanemaren i gotovo prezren, bio zabačen: mislimo na radnike . . . Ovakav postojani rad sa ciljem da radnike odgoji u kršćanskom duhu, vrlo je mnogo doprinio, da se kod njih razvila svijest o njihovom pravom dostojanstvu i sposobnost, da si prava i dužnosti svog staleža postave jasno kao cilj za kojim će težiti zakonitim i uspješnim putem i tako postati vođama ostalih.«

I na državnike je djelovala enciklika Leona XIII., jer su »postali punije svijesni svoje dužnosti i obratili svoje misli i svoje brige k plodnijoj socialnoj politici... a i sami narodi su počeli da se istinitije i življe bave socialnom politikom . . . Štaviše i same nedavno donesene socialne zakone nerijetko su narodnim poslanicima predložili na glasovanje crkveni službenici posve prožeti naukom Leonovom, te su i njihovo stupanje na snagu veoma podupirali i požurivali.«

Posebnu su korist crpli iz Leonove enciklike sami radnici, jer su ustrajnom suradnjom svećenstva i lajikata počeli da se organizuju u svojim staleškim društvima, te su »njihovom pomoću

¹ Encikliku *Quadragesima anno* citiram u prijevodu *Glasnika* biskupija bosanske i srijemske g. 1931. br. 11—23.

uspješno i čvrsto branili svoje vremenite probitke i prava, ali ujedno su sačuvali dužno poćitanje prema pravdi i iskrenu želju da surađuju sa ostalim društvenim razredima oko kršćanske obnove ćitavog socialnog života.«

Plod su napokon Leonove enciklike i »udruženja poslodavaca i upravitelja industrije, koja su nažalost, uslijed mnogih teškoća, dosta malobrojna, ... ali ima nade da će i tih smetnja za kratko vrijeme nestati.«

Stoga se može »bez ikakva pretjerivanja reći, da je Leonovo pismo u svom dugom životu malo po malo postalo *M a g n a C h a r t a*, na kojoj bi trebalo da se osniva ćitava kršćanska djelatnost u socialnom smjeru kao na svom temelju.«

Obzirom na to što su »tećajem ovog vremena nastale neke sumnje o tom kako treba valjano tumaćiti neke dijelove Leonove enciklike ili o tom kako treba iz njih povući zaključke« ... a i »nove nužde našeg doba i promijenjene prilike vremena učinile su potrebnim, da se toćnije provodi Leonova nauka, odnosno da joj se koješta doda«, stoga sv. Otac u daljem sadržaju svoje enciklike objašnjava, kako Crkva ima i dužnost i pravo da o socialnim i ekonomskim pitanjima sudi svojim suverenim autoritetom, jer je Crkvi Bog povjerio da ćuva vjerske istine i da ćudoredni zakon širi i tumaći i ljude nuka u svakoj zgodi i nezgodi, da taj zakon savjesno ovrše.

Vrlo su aktuelne misli, što ih Sv. Otac razvija o pravu svojini ili vlasništvu, o nadlećnosti države, o kapitalu i radu, o pridićzanju proletarijata, o pravednoj plaći radnika, o obnovi socialnog rada i popravljanju ćudorednosti te o sloćnom radu svih staleća za opće dobro.

Na koncu Sv. Otac izlaće, kako su se danas stvari znatno promijenile i upozoruje na zle posljedice ekonomskog nacionalizma ili imperijalizma jednako kao i novćanog internacionalizma ili internacionalnog imperijalizma te daje pobude, kako da se ta zla izliće. »Budućići da se današnja ekonomija osniva na radu i kapitalu, nućno je, da se i u dušići priznadu i u djelo provedu načela zdravog razuma ili kršćanske filozofije o kapitalu, o radu i o njihovom udrućenju.« I socializam, a posebno komunizam stoje u najoštrijoj opreci prema kršćanskoj istini. Zle su posljedice toga: potpuno zanemarivanje duha i duhovnog života i neugasiva žeća za materijalnim užitkom bez ikakva obzira na savjest i ćudorednost.

Ćalosne ekonomske prilike, koje danas vladaju u svijetu, mogu se popraviti, ako se ekonomski život uredi na kršćanski način t. j. ako se »sve upravi k Bogu, prvom i vrhovnom cilju svega stvorenog djelovanja i ako se sva od Boga stvorena dobra smatraju jedino kao sredstvo, kojim se treba toliko slućiti, ukoliko vode do postignuća konaćne svrhe.« Stoga treba da u prvom redu zavlada kršćanska ljubav tako, da »pojedinice ćesti društva u dubini srdaca osjete, da su ćlanovi jedne velike obitelji i sinovi istog Oca

nebeskog; da su štaviše jedno tijelo u Kristu a pojedinci jeden drugoga udovi (Rim, 12, 5) tako da ako bi jedno udo što pretrpjelo, s njim bi zajedno trpjeli i ostali udovi (1. Kor. 12, 26).«

Ja sam ovdje navlaš donio sasvim ukratko misli današnjeg Sv. Oca pape Pija XI., da se vidi, kako je naš biskup Strossmayer jednako shvaćao važnost enciklike Leona XIII. za rješavanje socijalnog pitanja, o čem je ostavio trajnu uspomenu u svojoj korizmenoj poslanici štampanoj u Glasniku biskupije bosanske i srijemske g. 1892. br. 3. (str. 17 - 65). U toj poslanici Str. tumači još 2 enciklike Leona XIII (o Gospinoj krunici te o dvoboju), koje su izašle iste godine.

a) Strossmayer o enciklikama Leona XIII.

Strossmayer je već nekoliko godina običavao da »obazrijevši se na divne i uzorne okružnice Sv. Oca pape Leona XIII, iste predmetom svojih promatranja, tumačenja i opomena učini.« Činio je to stoga, što je »Sv. O. papa Leon XIII. vrhovni pastir stada Gospodnjega i vrhovna glava sv. Crkve božje, čovjek divne učenosti, mudrosti, svetosti i uglednosti. On svojim nedostiživim okružnicama obraća se vazda na nužde i javne potreboće naroda, jer zna i osjeća, da kad bi se tim nuždama i potreboćama u kršćanskom smislu zadovoljilo, da bi tada sve na bolje krenulo i da bi svijet u miru, u pokoju i u zadovoljstvu za svojim svrhama, to jest za svakovrsnim blagoslovom na ovom svijetu i za posljednjom svojom svrhom u neumrlosti težio ... Vrhovni glavav Crkve o tom poglavito radi, da duh sv. Evandjelja prodre i u sam javni život, u biće i u sustav državni, u javnu slobodu i u javnu upravu, i da se svi gospodarstveni i društveni odnošaji oplemene, uzvise i posvete duhom pravoga kršćanstva... Sv. Otac papa slavni Leon XIII. slijedi u svemu svete stope Onoga, koga osobu i pravo na ovom svijetu zastupa... Nikoga on na svijetu od srca i očinske skrbi svoje ne isključuje; ali po primjeru Onoga, koga on tako divnim i slavnim načinom na ovom svijetu zastupa, miluje on osobitim načinom sirotinju; i zato jedna i to najvažnija od okružnica gore spomenutih, govori upravo o radnicima i razvija načine, kako bi im se moglo pomoći, da sretno i spokojno žive te svrhama svojim i ovoga i onoga svijeta služe... Stoga mi katolici, kada vidimo da se na sv. rimsku Crkvu i na sv. Oca papu navaljuje, moramo... da ga još više ljubimo, štujemo i slušamo...«²

b) Strossmayer o enciklici »Rerum Novarum«.

»Okružnica sv. Oca pape bavi se radničkim pitanjem, koje najhitnijim načinom spada na gospodarstvene i društvene današnje zamršaje cijeloga svijeta, zamršaje pune brige i svakojake pogibelji. Ta okružnica počima riječima »Rerum novarum« to jest »Novih stvari« težnja, za kojom se današnji svijet prekomjerno zanaša, porodila je gospodarstvene i društvene odnošaje, koji sav svijet punim pravom uznemiruju. Razne vrsti iznašašća, para i munjevna sila

² Glasnik 1892., str. 23 — 4.

i t. d., razni strojevi i tvorovi, koji za dan više posla obave nego bi 100 ili 1000 ljudi za mjesec i više dana obaviti mogli; obrt i trgovina, novac i imetak u velike u rukama pojedinaca spojen i tako udešen, da sve oko sebe ruši, lomi i pod svoj jaram nesmiljeno baca i samosvojni rad pojedinaca i samosvojni bitak i žitak, ko što ga je stari svijet poznavao, posve uništuje. Sve to je porodilo zamršene i vrlo nepovoljne odnošaje među radnikom i imućnikom. Radnik kadšto zavidi, mrzi, gnjevi se na imućnika, imućnik pak zabacuje, prezire i kano puki stroj smatra radnika. Oslabila osim toga na sve strane sv. vjera i zakon evandeoski; otale pohota i grijeh mah preteo, ter radnik kadšto za jedan dan potroši i popije i pojede, što bi mu za nedjelju i mjesec dana nužno bilo; a imućniku opet nikad dosta imetka, polu bi i više svijeta progutao i još bi gladan i žedan ostao. Otale cijena svih skoro stvari koje se kupuju i prodaju u puku samovolju pojedinih bogataša i trgovaca prenešena; otale skrajnje lihvarstvo i pohlepa skrajnu nuždu i nevolju sirotinje u svoju korist obratiti, što sv. Pismo punim pravom grijehom naziva koji Bogu za osvetom vapije. To je usred 19. stoljeća i usred kršćanstva porodilo ropstvo mnogo gore nego je bilo ropstvo u staro pogansko doba. Stvar je i time još pogoršana što je nestalo starih redova, koji su za time poglavito išli, da ne samo glad i žeđa umna po nauku i riječi Božjoj, nego također i glad i žeđa tjelesna po kruhu svagdanjem i po svetom milosrđu nestane. Nestalo je naposljetku u većem dijelu Europe staroga zemljišnoga boljarstva, koje bi čuvarom boljih i uzvišenijih predaja, a ujedno i zaštitom i osobitim darom sirotinje radnika i nevoljnika bilo, a umjesto toga zemljišnoga boljarstva uzumnožalo se boljarstvo novčano, većom stranom bez srca i utrobe, koje sirotinju od sebe odbija te pustoš i samoću oko sebe stvara. Iz ovoga pak svega porodila se ne samo sirotinja, koje će uvijek na svijetu biti, to jest mnoštvo svijeta, koje samo i jedino radom, znojem i mukom svakidanjem živi te sebe i svoje oskudno hrani i uzdržaje, nego porodila se skrajnja i nečuvvena nužda i nevolja u svijetu, to jest neizmerno mnoštvo svijeta, koje kada jutrom ustane nezna, šta će u podne i na večer jesti, nezna jutrom, gdje će večeri glavu sklonuti. To je danas svagdanji i neodoljivi udes velikoga mnoštva u svijetu, to mnoštvo jedva se danas prebrojiti daje, Ono, ako mu se skorim u pomoć ne priteče, prijeti i grozi pozivljuć se na svoju silu, ter je pripravno zgodnom prilikom sav državni i društveni red napasti, poremetiti i uništiti, te sve stare i nove stečevine svih vremena u groblje pretvoriti. Taj se svijet danas u međunarodno općenje stavio, ter svojom svesvjet-skom snagom i silom sav svijet u pogibelj i opasnost stavlja.«³

c) Strossmayer o socijalizmu i komunizmu.

Kao i Leon XIII. tvrdi i Str. da je »nenaravno, neistinito i razvratno mišljenje onih »družinara« (socialista) i »općinara« (komunista) koji vele, da bi se svoj današnjoj gospodarstvenoj i društvenoj nuždi i nevolji na kraj stalo, kada bi se svaki posebni imetak ukinuo, kada nitko više ništa osobnoga posjedovao ne bi, kada bi sve i svako imanje u isključivu vlasnost države i općine palo, koja bi mukom i radom svih pojedinih ravnala, koja bi jedina proizvađala i koja bi proizvode jednako među sve radnike dijelila i koja bi napokon svakomu pojedinomu dosuđivala, što ima potrošiti i kako uživati.«

A zatim nastavlja: »Sve zablude, ko u svakom drugom, tako i u redu gospodarstvenom i društvenom, proističu iz toga što ljudi, sv. vjeri otuđeni, nemaju pravog pojma o čovjeku i o obitelji. Ljudi sebičnjaci, koji, kad ne bi ništa drugo imali, naposljetku bi i samoga oca i majku svoju na vašar vukli, da ih prodadu i u novac i užitak pretvore; ljudi sebičnjaci čovjeka samo kano puki stroj smatraju, kano puko oruđe, koje je opredijeljeno znojem lica svoga, pače i krvlju svojom imetak proizvodati, koji bi njima samima na last i slast bio. Osim toga pak jedva im čovjek išta vrijedi. Tim ljudima obitelj drugo nije nego slijepi živinski nagon da se ljudi rode i plode, da i opet sticati i nekim odabranicima mogu pribavljati užitak bez kraja i konca. Tim ljudima je kanoti prirodno sve ljude u radnike pretvoriti i pod svoj jaram kano robove tako skućiti, da ne sebi nego jedino drugima služe, da muku i plod rada svoga drugima na uživanje odstupe; sebi pak gospodstvo, ravnanje i nadzorništvo i uživanje zadržaju. To je skoro tako ko kada bi siromašku živinicu u tor tje-
rao i na svaki rad i muku gonio, a samo toliko snažio i hranio, da posve ne skapa i za svaki rad i dobitak nesposobna ne postane.

Ovaki su nazori strahovite zablude, koje i sam um čovječji odbacuje i kano skrajnju razvratnost osuđuje. Čovjek je umom svojim, kojim do tajna Božjih i do tajna naravnih dopire; čovjek je sviješću svojom, u kojoj se neodoljivi zakon Božji odziva; čovjek je srcem svojim, koje ništa drugo do Boga samoga nasititi ne može; čovjek je sa voljom svojom, koja kad je takva kakva bi biti imala, čudesa stvara; čovjek je, velim, sa svim tim živa slika i prilika Božja, u koju nitko dirnuti, koju nitko osujetiti ne smije; čovjek je kruna stvorenja Božjega, živa je on veza između vidivoga i nevidivoga svijeta, svećenik je on naravi Božje, da u ime njezino Bogu tvorcu ljubav ljubavlju odvrati i da mu pristojnu hvalu i slavu daje. U jeziku njegovom ponavlja se nekim načinom otajstvo upućenja Božjega; vanjsko slovo čovječje otajstvo je upućenja slova njegovoga nutarnjega. U oku njegovom odazivaju se pravim i istinitim načinom sve slike i prilike ovoga svijeta, odakle se pak prenose u svijetlo duše i svijesti njegove; oko čovječje ogledalo je živo sveidnosti Božje. Tijelo čovječje sa neumrlom dušom u jedno biće spojeno divnije je, uzoritije i izvrsnije je nego ikoje drugo tijelo u naravi; u čovjeku je po duši njegovoj i sama tjelesna narav na slavu uskrsnuća i neumrlosti pozvana.«

dl Strossmayer o čovječjoj slobodi.

»Grdoba je dakle i bogogrđe je čovjeka kano puku stvar smatrati i pod tuđi jaram kano kakvu živinicu podvrći. To ne samo prirodenu čast i zvanje čovječje, nego i najhitnije prirodno pravo njegovo vrijeda; jer se čovjek poleg svega onoga, što gore rekoh, još i zato osobitim načinom slika i prilika Božja zove, što je slobodno biće Božje, u kojega slobodu nitko bez grijeha dirnuti ne smije. Bog sveti, bezuvjetne slobode, nadahnuo je čovjeka slobodom i istu spojio sa svetim i vječitim zakonom, koji je u dušu i u svijest njegovu upisao. Sva ostala vidljiva narav neodoljivomu zakonu nužde je podvržena; sav živinski svijet slijepim nagonom živi; sam i jedini čovjek u ovom vidljivom svijetu slobodan je i slobodom svojom živi. Bog ga je prepustio, ko što sv. Pismo veli, slobodi svijesti svoje; Bog je pred njega stavio vodu i vatru, pak je do čovjeka, da rukom svojom ili za vatrom ili za vodom segne. Čovjek darom slo-

bode svoje sve svoje naravne darove oplemeniti, uzvisiti i posvetiti *može*; čovjek se slobodnom voljom i odlukom svojom nekim načinom do same časti i dostojanstva Božjega dovinuti i u kralja i u blagoslovljenoga posjednika ove zemlje pretvoriti može. Sva cijena čovjeka u slobodi njegovoj stoji; dašto pak da se njom ko što na viši život tako i na propast može poslužiti. Što pak čovjek slobodnom voljom i odlukom svojom i po zakonu svijesti svoje i pravde svoje sebi iz one opće baštine, koju zemljom nazivljemo i koju je Bog cijelomu rodu ljudskomu poklonio, osvoji, to je prirođenim pravom njegovo, niti mu to itko oteti ili po svojoj samovolji razdijeliti i komu god drago na užice predati smije. Ko što je čovjeku nužno ovo tijelo koje na sebi nosi, da djeluje i slobodom se svojom služi na svoje svrhe, tako mu je, da se slobodom svojom u svim vanjskim svojim odnošajima posluži, neophodno nužna vlastitost osobna (— privatno vlasništvo), koja nekim načinom u biće njegovo prelazi i sredstvom njegove prosvjete, njegove snage i njegova napretka biva. Sve je ovo Bog i narav nerazriješivim vezom u jedno spojila. Zato je osobna vlastitost čovječja svagdje sa pravom slobodom, prosvjetom i napretkom spojena; a gdje prave slobode i s njom spojene osobne vlastitosti nije, tu odmah iščezava prosvjeta, snaga, napredak i svaka čast i slava čovječja. Otale je, da svi oni oholiši i zlovoljnici, koji bi rad narod podjarmiti i pod zakon svoje samovolje skućiti, poglavito o tom rade, da narod najprije, iskvare, pak onda i osiromaše te u tugu i nevolju bace. Dobro naša poslovice veli: siromah čovjek gotovo hudožnik. Kogod dakle u osobnu vlastitost dirne, dirnuo je ujedno i u prirodenu slobodu, čast i dostojanstvo njegovo. Indijanci u prašumama američkim ne znajući za osobnu vlastitost, ne znaju ujedno ništa o slobodi, o prosvjeti, o časti i o dostojanstvu čovječjem.«

e) *Strossmayer o čovječjem radu.*

»Ovo je još i s druge strane sveta i neoporeciva istina. Rad i posao prirodena je nužda čovjekova, ili što je isto; rad i muka prirodeno je pravo i prirodena dužnost čovjeka. Rad je najpreča molitva, koju čovjek Bogu tvorcu svoje šalje; rad je najsvetije štovanje, koje se Bogu prikazuje; rad je nedvojbeni znak duševne snage i jedini uvjet duševnoga napretka čovječjega; rad je bitni zalag slobodnoga bića njegovoga. Kad je pak tako, onda sve ono što čovjek poštenim radom steče, njegova je svojina, cijena je i pravi plod, koji odgovara radu njegovomu. Čovjek pak slobodno taj plod muke svoje, tu cijenu rada svoga ili u gibivi imetak ili u kuću i u zemlju pretvoriti može, koju on tada istim pravom, kojim i svaku ostalu stečevinu, svoju cijenom djelatnosti svoje i pravom svojom svojinom naziva. Čovjek slobodnim i poštenim radom svojim nekim načinom u samo biće svoje pretvori sve ono što sebi steče. Zato kogod u pravo osobne vlastitosti čovjeka dirne, taj odmah i slobodno biće njegovo i slobodno djelovanje njegovo oslabi, pomuti, poremeti i sve naravne odnošaje njegove uništi, i to na zator ne samo njegov, nego i na zator cijeloga društva čovječjega.«

f) *Strossmayer o obitelji.*

»Ovo što rekoh o čovjeku na sliku i priliku Božju stvorenu, valja jednako i o *obitelji*. Obitelj je najprvobitnija, najpreče, najnaravnije i najsvetije

društvo. U obitelji, kad je takva kakova po naravi biti ima, rađaju se, razvijaju se, usavršuju se, ujedinjuju se, usredotočuju se i na svaku vjernost, ustrajnost, privrženost i požrtvornost, a tim i na svaku plodovitost upućuju se ne samo sile duševne čovjeka, nego i sile gospodarstvene. U krilu obitelji, kad je obitelj takva kakva bi po Bogu i po naravi biti morala, stiču se na jednu svetu svrhm sve sile naravne: sila razuma, sila čudoredna, sila društvena i sila religiozna, to će reći: sila krvi, sila nauke, sila kreposti, sila privrženosti i međusobne požrtvornosti i naposljetku sila svete vjere i predaje, koja sve ostalo oplemenjuje, uzvisuje, posvećuje i na blagoslov i ovoga i onoga svijeta upućuje; a to sve u korist ne samo neumrle duše i svake prosvjete, nego ujedno i u korist tijela i gospodarstvenoga probitka i napretka.

Obitelj je prava i živa slika *države i društva*. Kakva obitelj takva država i društvo. Obitelj nemarna, neradena, nesložna, razvratna i osiromašena, nemanan, neraden, nesložan, razvratan, osiromašen i za svaki tuđi jaram dozno je narod; obitelj složna, radena, uredna, štedna, imućna, providna i bogobojeća čini i sav ostali narod i sve društvo takovim, pak ma i ne bilo u njem izvanredno bogatih ljudi i milionara (kojima čestoput malo je do ostaloga naroda), samo ako je sveopći imetak razmjerno i po volji Božjoj razdijeljen, pak ako svaki osim svoga vlastitoga manjega ili većega imetka štuje, cijeni i promiče poleg toga i opće dobro i opći imetak, kano najbolji zalog i općenite i osobne obiteljske sreće. Obitelj se punim pravom smatrati može kano crkva i kano škola domaća i kano ognjište najveće i najplemenitije ne samo moralne i religiozne, nego i društvene sile, društvenoga i gospodarstvenoga napretka u narodu. Zato bi upravo proklet biti morao onaj, koji u sveti sustav obitelji, u njezinu svetost i čistoću, u njezino jedinstvo i njezinu vjernost, u njezinu nerazdruživost i vječitost dira. Taj bi narodu ne samo u dušu nego i u samo tijelo, ne samo u duševni nego i u gospodarstveni probitak dirnuo.

Ko što je pak prirodeno pravo osobnoga posjeda pojedinomu čovjeku, tako je to isto pravo svakoj pojedinoj obitelji prirodeno. U bitnost bi upravo obitelji dirnuo i klicu bi joj života šatro onaj, koji bi pravo posebnoga obiteljskoga posjeda dirnuo. U obitelji se nekim načinom očinstvo Božje vrši i u izvor stvorenja ljudskoga pretvara. Djeca su put od puti, krv od krvi, bića od bića roditelja. Roditelji nekim načinom i poslije smrti svoje u djeci svojoj žive. Djeca ne samo ime i imetak roditeljski, nego i čast i poštenje i slavu svojih roditelja sa sobom nose. Sve to pak veli, da je roditeljima prirodeno i Bogom samim potvrđeno pravo: da svoj imetak djeci svojoj kano svetu i nenadoknadivu baštinu ostaviti mogu. U tom obziru vrlo dobro veli apostol naroda: »koji svoje domaće zanemaruje, taj je gori od poganina, jer ne čini ono, što poganim naravnim nagonom svoga bića i prirođenim svojim pravom čini i uzvisuje (1. Tim. 5, 8).«⁴

g) Strossmayer o slobodi čovječjoj i pravu državne vlasti.

Pošto je ustvrdio, da »u postojanosti, ustrajnosti i neumrlosti, koja je s tim pravom nasljedstva spojena, sastoji postojanost, ustrajnost i neumrlost i samoga naroda«, pita Strossmayer, je li

ispravno mišljenje onih, »koi vele, da to prirodno pravo i pojedinoga čovjeka i pojedinih obitelji ograničiti, oslabiti, pače i uništiti iz viših razloga može državna vlast« — te suglasno Leonu XIII. odgovara:

»Nipošto! Čovjek kano čovjek i obitelj kano obitelj, starija je od države, Čovjek i obitelj sa svima svojim pravima i preimućtvima (= prerogativama) ušli su u državno i građansko društvo s namjerom, da svoja prirodna prava još više zaštite, obrane i učvrste, nipošto pak da oslabe i unište. Načelo, koje državnoj vlasti neograničeno pravo daje, da sve može što hoće, načelo je zablude i neistine, koje kršćansku državu u posve pogansku pretvara. Gdje to načelo prevlada, tu o slobodi, prosvjeti i pravom napretku ni govora biti ne može. Dužnost je sveta dakle države sva ta prava čovjeku i obitelji štiti i braniti. Samo ako bi slučaja bilo, da bi se to prirodno pravo krivo tumačilo i očevitim načinom na štetu ili opću ili na štetu osobnu zlorabilo, tada je, i samo tada je dužnost države i građanskoga društva, da očevitnoj nepravdi na put stanu i da opće dobro i dobro pojedinaca obrane i osiguraju. Uopće pak u sličnim stvarima mora državna i građanska vlast biti oprezna, da nepozvanim svojim uplivom stvar prirodnu na vlastito i opće dobro Bogom samim upućenu ne oslabe, ne zametu, ne pokvare i na štetu i opću i osobnu ne pretvore.«⁵

»Od Boga je, da se pojedini čovjek i da su se pojedine obitelji u društvo građansko sklopile, da se tim sigurnije, uspješnije i plodovitije svojim naravnim pravom posluže i svaku navalu i svaku nepravdu od sebe odbiju. Pod uplivom dakle vječite pravde Božje i pod uplivom građanske oblasti, koja mora vječitu istinu i pravdu vršiti i na prave i istinite potrebe i općenite i osobne uporabiti, zemlja se razdijelila i dijeli se i danas u pustim i novim krajevima zemlje, koji su u novije doba obretni, pak što opažamo? Opažamo, da narod čudoredan, ozbiljan, rađen, uredan, providan i štedan zemlju pustu pretvara u raj zemaljski tako, da čovjeku ništa milijega i utješljivijega ne može biti, nego da taku zemlju punu bujnoga cvijeća i obilatoga ploda i Božjega blagoslova može pogledati i time se ne samo na hvalu i slavu Božju, nego i hvalu i slavu čovječju buditi, Složna i rađena ruka ljudi i neplodno tlo prisili na plod i pretvori s vremenom u vrt; dočim protivnim načinom ljudi tromi, lijeni, neprovidni, koji danas potroše što bi im nedjelju dana dosta bilo da udobno žive, kojima je ono naše načelo: kad imaš, ni car bolje, kad nemaš ni pas gore; koji u trošenju i uživanju samo na nazočni čas misle, ne mareći što će sa kućom i obitelji sutra biti: taki ljudi i najljepšu i najplodovitiju zemlju u pustoš i grdobu obrate i pored sve obilnosti i darovitosti tla kukavno žive i skupa sa svojim ukućanima izumiru i propadaju. Kamo sreće, da i u našem narodu kadšto slične tužne pojave ne motrimo! Koliko se čovjeku domoljubu srce ražalosti, kada pored plodovite, krasno obrađene i obilne njive, ugleda drugu posve zapuštenu i u korov i drač pretvorenu; kada pored vinograda divno obrađena i plodovita ugledaš vinograd zanemaren, neuredan, neobrađen, visokom travom i svakojakim korovom, bez ikakvoga ploda, obrašćen; kada pored vrta, šljivika i voćnjaka u svoj svojoj čistoći, zelenilu i svakovrsnom plodu, ugledaš vrt, voćnjak, šljivik u pustošu, neredu, u lišaj, usahlost i neurednost pretvoren. "

⁵ Ibid., str. 27.

⁶ Ibid., str. 28.

h) Strossmayer o radu Crkve za sretno rješenje radničkog pitanja.

»Premda je pitanje radnika pitanje vanjsko, koje se tiče velikoga dijela današnje sirotinje, po današnjim okolnostima zapuštene i u svaku nevolju bačene; premda se radi o tome da se pronađu načela gospodarstvena i društvena, koja bi rak-ranu na tijelu društvenom, koja se pauperizam ili sirotinja zove, a koja bi se, kako neki vele, morala zvati mizerabilizam to jest nevoljništvo sa gladom spojeno, ipak je jasno i nedvojbeno, da se ovo pitanje nikakvom iia svijetu vanjstinom sretno riješiti ne može . . . Bog je odredio, da se svakoj bolesti i nevolji, ko što posebnoga čovjeka i posebne obitelji tako i cijeloga društva lijek i pomoć u religioznim i čudorednim načelima traži i nalazi. Zato što god se je u tom obziru pukom vanjstinom postići htjelo, ne samo nije nimalo uspjelo nego je stvar još više pogoršalo. Tako su primjerice rekli ljudi: digni i povisi radnicima plaću, pa gotov posao. Ali pri dizanju plaće valja paziti da se ujedno i svaki obrtnički proizvod ne oslabi i ne uništi. Osim toga dizanjem plaće nije ništa pomoženo, ako se dizanjem plaće ko obično, ujedno u istoj mjeri diže i cijena svega onoga što radnik i njegova obitelj danomice treba. Ali je najhitnije kod toga, kako se radnik služi sa svojom plaćom? . . . U duši i u svijesti je sve zlo, pak tko dušu i svijest izliječi, taj je i svako zlo, koje iz opake duše i iz pokvarene svijesti proizlazi, izliječio. Zato je Crkva na prvom mjestu kad se o tom radi da se pošast nevoljništva izliječi.«⁷

»Kada čovjek ma u kojem pitanju izusti riječ Crkva i sveto svećeničko zvanje, onda se i nehotice pita: Što je to Crkva i sveto svećeničko zvanje? Pa prem sam ja o tome toliko i toliko puta svoje osvjedočenje izjavio, izjavljujem ga i sad nanovo i opet, da se duboko i u duši i u svijesti i moga dobroga svećenstva i moga dobroga puka odazove. Crkva majka naša i sveto svećeničko zvanje, to je Isus sam, Bog naš i spas naš, koji je ne samo vječit sam u sebi i sam po sebi kano vječito Slovo Božje, nego je vječit i kano Slovo Božje našega otkupljenja i spasa radi čovjekom postalo. Sve, ne samo ono što Isus jednorodeni Sin Božji u nebu ob desnu Vječitoga Oca svoga djeluje, nego i sve ono što je Isus od Betlehema do uskrsnuća i uzašašća na nebo na ovoj zemlji djelovao, što i dandanas kano Bog i čovjek ujedno djeluje, sve je vječito, sve je dar i baština svih vijekova i svih naroda ovoga svijeta. Vrlo lijepo veli rv. apostol Pavao: Isus danas, sutra i na vijeke vijeka. Ako je pak tako, onda se pita: Gdje je i kako je Isus danas, sutra i na vijeke vijeka? Onda je odgovor jasan ko dan, koji se pred očima svega svijeta nalazi. Isus je danas, sutra i na vijek vijeka u svetoj istini, pravdi i milosti svojoj, to jest u sv. Crkvi, koja od vijeka do vijeka istinu i pravdu Božju u svoj svojoj prvobitnoj čistoći, izvrsnosti, cjelovitosti i svetosti navješćuje, tumači i na nužde i potreboće svega svijeta uporavlja . . . Ona je u Isusu i po Isusu put, istina i život; ona je božanstveni trs, a narodi i pojedini razredi u narodima su lomače, koje samo dotle žive i plod nose, dok dušom i tijelom u njoj ostaju. Ovo je sveta istina ne samo gledom na spas vječiti, nego također i gledom na blagostanje gospodarstveno i društveno . . . Sve sveto zvanje i sva radinost Crkve Božje neposredno nebu i neumrlosti, ali posredno ujedno i zemlji i umrlosti ovoj služi. Sav njezin sveti nauk i svaka sveta milost njezina to veli i znači.

O imućtvu i bogatstvu. Crkva ne osuđuje imućstvo i bogatstvo poštenim načinom stečeno. O bogatstvu i imućtvu nepoštenim načinom ili pukom igrom i svakojakom prevarom, ko što to žalibože danas često puta biva, drugo je da što mišljenje sv. Crkve. Ona takovo bogatstvo i imućstvo kano čovjeka na sliku i priliku Božju stvorena nevrjedno i nedostojno odlučno osuđuje i odbija... Bogatstvo samo u sebi i samo po sebi nije grijeh; ali je bogatstvo po našoj slaboj i na svaki grijeh i na svaku požudu sklonoj naravi našoj pogibeljno, jer nas na oholost, sebičnost, razbludnost, a često puta i na nezasitnost i na skrajnu tvrdoću zavodi... Od osobite je pak važnosti, što Crkva uči *o porabi imućstva i bogatstva*. Imućnik i bogataš ima pravo služiti se svojim imetkom da udobno i svome društvenom položaju primjereno živi; ali ostali imetak i suvišak ima obratiti na korist i uhar i duhovnu i tjelesnu svijeta... Mogućnik i bogataš je u onom što mu je suvišno, Božji namjesnik i Božja kanoti ruka prema sirotinji i nevoljnicima. On mora znati i pamtiti, da ono što sirotinji i nevoljnima daje, tako je smatrano kao da je samom Isusu dano... A ukoliko se ovo na radnike i poslenike odnosi, imućniku i bogatašu je cijenom svete krvi Isusove naloženo, da se za spas duše radnika ko i za svagdanji kruh njegov brinuti ima i da dobro zapamti, da većega grijeha na ovom svijetu ne može biti do grijeha, kojim se zaslužena plaća radniku zakida, do grijeha kojim se položaj sirotinji i nestašica nevoljnika zlorabi na korist imućnika i bogataša.

O sirotinji i nevoljništvu isto je tako nauk Crkve sa svake strane dobrotvoran i spasonosan. Sveta Crkva ko što bogatašu, da ga na poniznost, na milost, milosrđe i velikodušnost skloni, pred oči stavlja Isusa u štali betlemskoj, Isusa na drvetu križa i Isusa na svetim oltarima našim, tako isto i siromaha i nevoljnika upućuje na ta ista sveta otajstva...

Što kadšto sirotinju i nevoljнике peče, nije toliko muka i znoj lica, kojim sebe i svoje hrane, nego još više preziranje, kojim bogataši i imućnici mimo njih prolaze, U tom je pak nauk sv. Crkve upravo divan i sirotinji upravo utjeha Božja; jer ona uči da je sirotinja i nevolja cijenom svete krvi Isusove i vezom one svete ljubavi, koju je Isus iz srca svoga u naše srce prenio, sa svakim ostalim stanjem i zvanjem nerazriješivo spojeno, i da se na ovom svijetu ništa ljepšega, uzoritijega, časnijega i Isusu Kristu sličnijega ni pomisliti ne može nego radnik i poslenik, koji točno i svjesno sve dužnosti svoga stanja i zvanja vrši, koji poleg svagdanjega napora i muke svoje zna i umije sačuvati u duši i svijesti svojoj Boga i vjeru svoju; kojemu je neumrla duša nada sve i koji se čistoćom, umjerenošću, svakom kršćanskom krepošću, radinošću i požrtvovnošću odlikuje. Pred takvim radnikom i poslenikom valja da svatko kapu skine i da mu se duboko pokloni. Ja mogu reći, da i nehotice šešir skinem i ruku na blagoslov dignem, kada pri izvozu i šetnji vidim dobri prosti naš puk, kako polja, njive i oranice svoje u znoju lica svoga obrađuje. Dašto pak da je takav radnik i poslenik tim veće časti i obzira vrijedan, čim je muka, koju danomice obavlja teža i opasnija, na priliku u tvornicama pri vatri i ognju ili u podzemnim rudnicima.

Samo se pak po sebi razumije, da je s te strane sv. Crkva, koja nebo sa zemljom a zemlju sa nebom u jedno spaja, tim nužnija, korisnija, spasonosnija i plodovitija, čim ona naprotiv onom osamljenju i onom sebičnjaštvu, u

koje nevjera i nehaj razne stališe baca, više približuje radništvo i imućništvo® i čira ®u svetije, blagaslovenije i nerazriješivije veze, kojima je jedno zvanje s drugim u duhu svete kršćanske ljubavi spaja. Ona u tom obziru ko što imućniku u ime sv. križa i smrti Isusove na dušu stavlja ne samo strogu pravednost, nego i ljubav i milosrđe i blagodarnost svaku prema radniku; tako također u isto sveto ime radniku prema imućniku nalaže štovanje, ljubav i savjesnost; za-branjuje pak svaki nehaj, svaku uvredu i svaku štetu. Ako treba ići za po-boljšanjem, Crkva doduše svako pravedno, umiljato i duševno sredstvo u tu svrhu dopušta; što pak nikad i nikud ne dopušta, štaviše što odlučno i bezu-vjetno u tom obziru osuđuje, to je; silu i silovitost ma koje vrsti; jer zna i o-sjeća, da je ono načelo, koje je jednom Gospodin naš i Bog naš prema sv. Petru izrekao: »da onaj, koji se mačem služi, mačem i gine«, sveto načelo i Božje načelo, nebrojeno puta iskustvom potvrđeno. Sve što se na ovom svijetu silom stiće, to se silom i rastiće; a često puta, kad su siledžije drugomu jamu i grob kopali, prije su se, nego se i pomisliti moglo, sami u njega strmo-glavili ..«⁸

»O *radu i poslu*, o njegovoj naravi i svrsi i o načinu kako se svakoj ne-volji, nuždi i oskudici oteti možemo, nauk sv. Crkve je divan, razborit i čov-ječjoj naravi i svrsi i njegovom ne samo duševnom, nego i gospodarstvenom probitku posve je primjeren. Radničko i društveno pitanje najviše zamršuju i u očevidnu opasnost bacaju razvrtni nauči o naravi i svrsi rada, o vječitom uživanju, na koje smo svi na ovom svijetu pozvani, o narovitosti i nedužnosti naših strasti i požuda. Pa kad se ovomu još nadoda, da se sirotinji poleg ovih krivih i razvrtnih nauka još i Bog i vjera i duša i vječnost i svaka čestitost i krepost otima, onda je očevidno, da se i u samom gospodarstvenom vidu pod nama bezdna ispod bezdna kopa — abyssus abyssum invocat — da sve steče-vine ovoga svijeta proždre i na uvijek proguta.

Naprotiv sv. Crkva uči, da je rad i posao poslije pada i grijeha istočno-ga kazna, napor i muka; da je svagdanje zatajenje samoga sebe, da je okaja-nje grijeha naših, da je zadovoljština koju pravdi Božjoj u ime svoje i u ime svojih dugujemo; da je križ svagdanji, koji svi neprestano nositi i otajstvom sv. Križa posvetiti imamo; da svrha rada i posla nije puko imovanje, nije puka slast i puko uživanje, nego neka neprestana muka i žrtva, kojom se od poslje-dice grijeha oslobađamo i u sv. vjeri i kreposti jačamo i kojom sve ostale naše muke i nevolje... posvećujemo i u zalog našeg otkupljenja pretvaramo; da ri-ječ u jednu neumornim radom čisti, neporočni, umjereni, rađeni, providni, šte-dni i na svaku žrtvu i na svako zatajenje samoga sebe u ime sutrašnjega dana i u ime bolje budućnosti svoje spremni i pripravnici postanemo ...

Razvrtnici su i neprijatelji su roda ljudskoga, koji vele da bi se sav ovaj svijet u neki Eden Božji bez ikakve muke i nevolje pretvoriti mogao. To je laž i potvora, koju samo nutarnje biće naše i iskustvo svih vremena osuđu-je... Rad i posao u kršćanskom smislu, zbog onog svetog općenja, u kom po krvi Isusovoj sa svim ostalim svijetom, osobito pak sa sirotinjom stojimo, uvi-jek trajati ter se u sunce, koje sirotinju grije i u rosu, koja sirotinjske njive i polja nataplja, pretvoriti ima ...«

STROSSMAER O SOCIJALNOM PITANJU

»*Strast i grijeh* je poglavito izvor svakom zlu i nevolji na ovom svijetu. Sv. Crkva čuvajući svijet od oholosti, sebičnosti, bludnosti, proždrlivosti i svake neurednosti i neumjerenosti, neizmerno doprinosi, da sirotinjstva i nevolje na svijetu nestane. Svijet koji se sv. crkvene stege i crkvenoga nauka drži, rađen je, uredan je, ustrpljiv je, ustrajan je, štedan je i providan je, a nada sve takav svijet zna sebe samoga zatajiti i odreći se svega onoga što bi mu ili darove duše ili darove tijela ili vanjskog blagostanja rasuti moglo ...«

»*Imetak sirotinje* — *patrimonium pauperum* — nazivlje sv. Crkva sva ona dobra, koja ona posjeduje. I prošimo povijest kršćanskih naroda od 2000 godina, pak ćemo vidjeti, da je taj naziv ozbiljan, istinit i svet. Sve čim se narodi kršćanski ili gledom na prosvjetu ili gledom na stvarnu korist ponositi mogu, sve većom stranom od Crkve, prave te majke naroda proističe. Pod njezinim okriljem i sv. okom stvorili su se razni oni redovi, bratovštine i društva, koja su se osobitim zavjetima obvezala, da će svakoj nevolji i nuždi doskočiti, da će osobitim načinom sirotinji i nevoljništvu služiti. Ja mogu reći, da mi i sada srce od veselja kuca, kad vidim kako se i danas u samostanima kapucina i fratara, kako se u samostanima duvna (= kaluderica) u podne po 30, 50 a kadšto i 100 ljudi hrani i napaja, Otale se vidi, koliki su grijeh počinili oni, koji su Crkvi dobra pootimali, koji su samostane ukinuli, Prvo je to značilo veliki grijeh proti Bogu učiniti. Crkva svoja dobra naziva ne samo »*patrimonium pauperum*«, nego ujedno i punim pravom »*peculium Christi*«, to jest imetak Isusa Krista. Dirnuti u imetak Crkve i samostana znači ne samo oslabiti u korijenu svaki imetak i vlasnost, nego znači oslabiti i uvrijediti imetak otajstvom sv. Križa i cijenom Krvi Isusove posvećen, i to jedino na korist lihvara i nezasićenika, a na očividnu štetu sirotinje i nevoljništva.. «

»*Teritorijalna aristokracija* (zemljišno boljarstvo) nekad je u bolje i sretnije doba, zahvaljujući Crkvi i njezinom ugledu i uplivu, živjelo puno Boga i vjere u sredini puka svoga i s njime se nekim načinom posve sraslo, njegov jezik i njegove običaje ljubilo i štovalo i s njim svakom zgodom i prilikom općilo. Nije se tada znalo ni marilo za ovo bezumno i neobuzdano raskošje i onu gizdavost, koju danas imenom luksusa označuju, po kojoj se na jednom mjestu sardanapalski i lukulski jede i pije, dočim u najbližoj blizini ljudi možebit od glada i žeđe ginu, po kojoj kršteno čeljade toliko na sebi blaga i bogatstva, toliko bisera i dragoga kamenja na zabavu nosi i bez svakoga srca i utrobe kraj najbjeđnije sirotinje prolazi, da bi s tim sto siromašnih obitelji dobro i udobno živjeti moglo. Ovo zlo i ova pošast društvena sišla je već skoro i do same sirotinje, koja često puta, da se pri večernjoj zabavi dopadne i oči »a sebe obrati, Bog zna kako se ne oblači i ne kiti, a kad tamo onda nedjelju i više dana u domu i u obitelji svojoj nuždu trpi i upusti se u dug, koji je najnepovoljniji drug... Današnje tako zvano novčano boljarstvo prosti puk ne samo prezire i od sebe odbija, nego se i često puta njegovom neukosti i njegovom nuždom služi, da sebe sve više obogati a njega još više osiromaši ...

Sveta Crkva što je učinila u staro vrijeme, to je i danas kadra učiniti i, koliko je do nje ona to drage volje i čini; pa kad bi do nje bilo, nestalo bi svuda po svijetu, neću reći sirotinje, jer će nje na svijetu uvijek biti, ali bi posve nestalo nevoljništva, nestalo glada, nestalo onoga stanja, po kom veliki dio

pućanstva nema kud bi glave sklonuo i ne zna u jutro hoće li se čim preko <dana založiti, ne zna da li neće gladom i žedom izumrijeti... Zato treba da Isus Krist, Bog naš i Spas naš, sa sv. naukom svojim, sa sv. otajstvom i primjerom svojim, u srcu i u svijesti ne samo pojedinih ljudi i obitelji, nego također i u pojedinim državama i u cijelome društvu zavlada... Svaki nas u svom zvanju i stanju trebamo Isusa, ko što zemlja naša da plodi treba sunca Božjega i rose nebeske. Čim nam je stanje i zvanje više, čim naša djela i život dublje zasijecaju u udes naroda, tim nam je više Isus i njegova sv. milost nužna. Jer bez njega ništa ne možemo, jer bez njega sav život i sve zvanje naše polag sve vanjske hvale i slave ostaje posve tašt, isprazan i neplodan.«

i) Strossmayer o radu države u rješavanju radničkog pitanja.

»Poslije Crkve Božje i sv. svećeničkoga zvanja prvo dašto mjesto zauzima u promatranju i rješenju radničkog pitanja *država*; jer je države i državne moći bitna zadaća, da ona ista pravda i pravica, koja na nebu vlada, zavlada također i među ljudima na zemlji i da se po toj pravdi i pravici i opće dobro i posebno dobro u međusobnom skladu i suglasju tako razvijaju, da ljudi i građani dobre volje mirno i sretno kroz ovu umrlost prođu i do blažene neumrlosti dospiju... Radi se o državi kršćanskoj, koja je jedina u stanju sve rane državnoga i društvenoga tijela izliječiti. Radi se o državi kršćanskoj, što je prema onima rečeno, koji kad se o državnoj moći, o državnom pravu i o javnim zakonima govori, nikakav obzir na Boga, na Isusa, na vjeru i na sv. Evanđelje ne uzimaju; koji rane državne i društvene ne samo izviđati ne mogu, nego ih još svaki dan pogoršavaju i u strahovitu opasnost i ponor pretvaraju ...

Stari su rekli, da je najsretniji narod, kojim upravljaju najmudriji, najpravedniji i najvećikodušnji ljudi, a da prvo što države i narode gubi jest strastvenost, osvetljivost, okrutnost i nedoraslost onih koji vladaju. U kršćanskoj državi i u kršćanskim narodima neizmjerana je sreća, ako oni koji vladaju i upravljaju budu pravi, živi i istiniti kršćani... suprotnim načinom nesreća je, ako oni koji vladaju i upravljaju, kršćanstvo i sv. zakon Evanđelja preziru i u nemar bacaju... Državnici i mogućnici čim više stoje i čim bi se više po kršćanstvu u svom zvanju i položaju uzdignuti mogli, tim dublje padnu po oholosti, sebičnosti, osvetljivosti i neobzirnosti, ako se kršćanstva odreknu... Kada ljudi, osobito koji visoko stoje, u državu i u društvo sa pohotom svojom grijeh svoj, oholost svoju, sebičnost, odurnost i osvetljivost unesu, onda ko o istini i pravdi, tako ni o slobodi u državi i društvu ni govora biti ne može...«¹⁰

»Kad se radi o državi valja i to napomenuti, da ona ima iz svih sila nastojati o miru, pravom i ustrajnom. Sve je i u ćudorednom i u vjerskom i u gospodarstvenom i u društvenom pitanju u jedno usko spojeno. Svi smo i jednim i drugim obzirom jedno ter isto tijelo, u kom jedno srce bije i jedna krv vrije... Zabadava! Trajni mir na ovom svijetu može zajamčiti samo Isus. »Ljubite se međusobno; Što hoćeš da tebi drugi učini, učini i ti drugomu; a što nećeš da tebi drugi učini, "ne čini ni ti drugomu.« Eto cijeloga kršćanstva! Eto

⁹ Ibid., str. 33 — 35.

¹⁰ Ibid. str. 36 — 38.

STROSSMAYER O SOCIJALNOM PITANJU

cijele svete vjere naše! To načelo ima dušu i svijest ne samo pojedinih ljudi, nego također dušu i srce cijele države i cijeloga društva probiti, ima sve međunarodne odnošaje ravnati... Dajte, ljudi Božji, samo iskreno, otvoreno i potpuno uvedite u međunarodne odnošaje ljubav pravu, ljubav svetu, ljubav iz Srca Isusova crpljenu, pak ćemo odmah viditi, kako će svaki strah rata nestati i kako će blagi i blagoslovljeni mir posvuda zavladatai...

Što se pak radnika i poslenika; osobitih njihovih nužda i potreba tiče, državnici dan i noć imaju o tom misliti i raditi, da se opće dobro i opća dobrobit u državi pravim i istinitim načinom promiče. To je osobito u današnje ozbiljno i dosta opasno doba nužno, gdje su se narodi ne samo veći nego i manji probudili ter na to idu, da im se stare i nove nužde, potrebe i želje njihove na opću korist i na korist pojedinih stališa i zvanja ispune...

Prvo što u državi cvasti i na što pravi državnici osobiti obzir uzeti imaju, jest čast i poštenje, jest čestitost, zdušnost, radinost, iskrenost i ona vjernost, koja se, ako misli Bogu i ljudima ugoditi, ne da nipošto od svijesti i osvjedočenja otcijepiti. Ništa toliko državi nauditi ne može, koliko puzanje i plazenje, koliko himba i pretvaranje. U zao čas, ako se na ovo posljednje više pazi nego na ono prvo!...

Nadalje u državi dobro uređenoj i dobro upravljenoj ima se osobito paziti na svetost, jedinstvenost i nerazriješivost kršćanske ženidbe, jer... pogledom na društvo i državu brak je kršćanski najveća, najnenaknadivija i najplodovitija gospodarstvena sila i pravi rasadnik onih vrлина i kreposti, u kojima leži i ćudoredna i društvena sila države. Odatle se vidi, kolika su ogromna šteta za državu i za gospodarstveni razvitak njezin oni razvratni brakovi, koji se danas sklapaju a sutra rasklapaju; koji su često puta povodom da se lakomnim i sablažnjivim načinom i sam Bog i sama vjera prodaje i novim bogogrđnim brakom zamjenjuje.

U državi dobro uređenoj i dobro upravljanoj prvi se i poglaviti obzir uzima na Boga, na onaj sv. zakon i na onu sv. pravdu, koju je Isus otajstvom sv. Križa posvetio i uvjetom svake sreće i vremenite i vječite učinio... Zato ne smiju državnici ništa učiniti, što bi u srcu i duši građana ćut Boga i vjere oslabiti moglo; jer bi se tim ujedno i ćut štovanja prema samoj državi i ćut štovanja prema državnim zakonima oslabila i uništila. Napose pak ne bi državnici smjeli ništa učiniti i odrediti, što bi ćut štovanja prema Bogu, sv. vjeri i sv. službi Božjoj u školskoj mladeži oslabiti i satrti moglo. Nauk o sv. vjeri prvi je nauk u svakoj školi... Isključiti iz škole ma koje nauk kršćanski znači mladeži u oči reći: to je posljednji predmet nauke, sve je ostalo važnije, bez toga naposljetku može biti; dočim je sveta istina, da je nauk o Bogu i o vjeri najprvi i najsvetiji nauk, temelj i podloga Božja svakog ostalog nauka ...«¹¹

»U vrst onih stvari, na koje državna moć u ime gospodarskoga i društvenoga pitanja paziti ima, spadaju osobitim načinom *javni porez i javne daće* • • Stvar je to ko što neizmjerно važna tako isto i neizmjerно teška. Valja u toj struci na sto stvari paziti; valja paziti, da se zemlji i narodu nepripravljenotn i bez svoje krivnje zaostalom prerano ne nametne teret, koga bi on jedva podnijeti mogao; valja paziti, da se izvori iz kojih se porezi i javne daće crpe ne

isuše i ne presahnu, pače protivno da se makar i malo po malo sve više dižu i obilniji bivaju; valja dašto nadasve paziti, da su javne daće i javni porezi umjereni i da se ne samo po pravdi i pravici razdijele, nego da se mudro i oprezno i sasvim savjesno utjeruju. Treba imati obzira na vrijeme, kad je svijetu moguće svoje proizvode lakim načinom u novac pretvoriti, a ne pobirati poreze javnom dražbom, u kojoj se predmeti a kadšto i same kuće i njive bud po što prodavaju. Treba ljubavi prema narodu, valja da ga svi koji s njim opće poučavaju, da ga na točnost priviknu i na čas i vrijeme posve prikladno, kad je i kako je porez spremiti i predati... Upravo to zahtijeva u svakom narodu državničke i upravitelje mudre, učene, vješte a nada sve narod svoj lju-beće...

Dobra i savjesna uprava, sudstvo takvo da se ničim od zakona i od pravde odvratiti ne da; dobri putevi, rijeke dobro uređene, mlake osušene, mostovi svuda shodno opravljani, škole, razni vjeresijski zavodi i si. to su dobrobiti, koje se javnim daćama stiču i kao nova i životna krv se u sve narodno tijelo povraća...

Uopće državnoj vlasti radnici imaju ležati na srcu, jer se državna vlast ima da brine i za opće dobro i za dobro pojedinih građana tako da ono što je općina, bude prava korist i pojedincu, a prava korist pojedinaca bude na korist i uhar cijeloj općini... Sve je u državnom tijelu u jedno spojeno; svi i svaki imamo posebnu svoju zadaću i službu... Svi su u svojoj službi osobite časti, poštenja i slave vrijedni, ako svome zvanju točno i svjesno zadovolje... Ali i sirotinja i radništvo ima svoju prirodenu čast i dostojanstvo, posvećeno sv. otkupljenjem i sv. križem, a ta čast i dostojanstvo valja da i u državnom tijelu živi odziv svoj nalazi i brigu budi savjesnih državnika za njihovu dobrobit. Osim toga sirotinja, poljodjelstvo i radništvo svojom mukom, svojim trudom i znojem najviše dobara u državi stiče... stoga je jasno, da iz opće baštine dobara, koje sirotinja i radništvo poglavito u državi stvara i proizvodi, toliko sirotinji i radništvu mora u dio padati, da skupa sa svojim umjerenom, poštenom, mirno i spokojno živjeti može...¹²

O štrajkovima t. j., »o onim silomičnim, naglim i nenadanim načinom izvedenim odustajanjima od rada i posla, koji se u ovo naše uzburkano i razvratno doba u obrtničkim i tvorničkim krugovima tako često pojavljuju i koji zloduhu težnju i namjeru u sebi nose, da postanu međunarodnom nevoljom i nesrećom i sav svijet u strah, nemir i smetenost bacaju,« kaže Strossmayer, da oni, »>ne samo dotičnom obrtu i preduzeću štetu nanose, nego uopće narodni proizvod i imetak na manjak osuđuju; najviše pak škode samom siromahu radniku, kojemu je jedini skoro imetak moć ruku njegovih, kojemu je jedini žitak svagdanja muka i znoj njegov; njemu siromahu u neradu izgubljene dane ne može nitko nadomjestiti. Osim toga se tim silomičnim neradima budi strast, mržnja, odurnost i osveta ljudi, ter siromaha radnika zavodi na svaku štetu, na palež, ozlede i umorstva. Ima strastvenih, zlobnih, pokvarenih i razvratnih ljudi, koji iz sebičnih razloga siromašni radnički svijet na takav silomični ne-

¹² Ibid., str. 42 — 44.

rad nukaju i zavode; ima ih, koji radnike dobre i mirne i na posao sklone silom odvrćaju od posla i rada.

Te i tome slične stvari državna vlast ne bi smjela nikada dopustiti. Bitna je upravo dužnost države braniti osobnu slobodu i osobni imetak i nipošto ne dopustiti da se silom narodni imetak i osobni umanjuje i poštenu radnik odvrća od mirna posla. Prepriječiti svaku štetu i ozledu imetka, svuda se, pa i u tvornicama brinuti za zakoniti red; osujetiti zlobni uticaj razvratnih sebičnjaka, to je i opet najpreča i najprvobitnija dužnost države. Treba da država mudrim i providnim svojim načinom gleda, da takve neugodne događaje i slučajeve predusretne, onemoguću i opreke među imućnikom i radnikom unaprijed spriječi i izgladi ... Treba u obrtničkim mjestima osnivati svojevoljna sudišta mira, koja opću ljubav i opće povjerenje uživaju, i koja kad se slučaj sukoba i cpreke među radnikom i imućnikom desi, mirnim i tihim načinom razmiricu prosude i dokončaju. Takva sudišta ima državna vlast svakim mogućim načinom podupirati..,

Svetkovanje nedjelje i blagdana treba također da država i kršćanski državnici omoguću radnicima, da i njima ko i ostalom svijetu, nedjelja i svetkovina bude pravo bogoslužje, kojim se i sam odmor posvetiti i na više svrhe uputiti ima ...«

Djeca i ženski spol u radničkom svijetu moraju također u državi i državicima naći svoju zaštitu. »U tvornicama, koje često puta po ognju i dimu svome više paklu nego tvornici naliče, nedorasla se djeca upotrebljuju tako nečovječnim, nesmiljenim i okrutnim načinom, da već u prvom cvijetu mladosti svoje ginu, da klicu svake pošasti i bolesti u sebe primaju... To je nekim načinom još više nego zločin okrutnoga Iruda ... Isto to valja i o ženskom spolu. Smrtni je grijeh i proti Bogu i proti čovječanstvu zapustiti ženski spol i dopustiti, da se sirote majke posve odvrte od svojih muževa, nedorasle djece, obitelji i kuće svoje. Smrtni je grijeh proti Bogu i proti čovječanstvu, ako se dopusti da mlađi ženski naraštaj u tvornicama i u kojekakvim radionicama, koje nalikuju špiljama i bludilištima, radi mješovitosti s muškim spolom ter se tako svakoj pokvarenosti, razbludnosti, tjelesnoj i duševnoj pošasti žrtvuje.

Broj radnih sati ne da se u svim okolnostima opredijeliti. Ima težih i napornijih, ima lagljih i udesnijih poslova. Posljednji dopuštaju više sati, a prvi manje. Što pak odrasli čovjek može podnijeti, ne može podnijeti mladić ili žensko biće; što se može podnijeti dugim ljetnim danom, ne može se zimi... I u tom pogledu ima se uzeti obzir i na mladost, spol, narav posla i na dobu godine; napose pak da se po Bogu i kršćanstvu nikad i nikome i pod nikakvom izlikom više tereta ne naprti nego može podnositi, a da zdravlje i život svoj, sile svoje i duševne i tjelesne ne gubi i u pogibelj ne stavlja...

Što se *plaće i zasluge radnika* tiče, vrlo je teško i skoro nemoguće stvar točno izmjeriti i opredijeliti. Dostatak ili nedostatak zasluge ovisi o mnogim i mnogim okolnostima. Gdje je cijena stvari nužnih za život niska ili barem usajerena, tu je i manja zasluga dostatna; gdje su stvari nužne za svagdanji život skupe i preskupe, tu se hoće više plaće i više zasluga. U sličnim stvarima

dobra i poštena volja i namjera duhom Isusovim posvećena s jedne i s druge strane, sve može, i ono što se ljudima inače čini nemogućim... Po prirođenom i Božjem pravu radniku i posleniku ide u ime plaće i zasluge toliko, da pošteno, umjereno i štedno živjeti može... Najprvo i najpreče je pravo na život; kad je život u pogibelji onda po prirođenom pravu onoliko iz općega imetka i opće baštine društva pripada sirotinji, da život svoj spasi. Taj obzir samo donekle popravljiva položaj radniku, ali ga ne može posve popraviti, nego ako su imućnici i poduzetnici ljudi, koji znaju i osjećaju, da im je prva dužnost da strasti i požude svoje pod jaram uma svoga i svijesti svoje skuće i da po pravедnosti i velikodušnosti svojoj prema sirotinji nasljeđuju Boga i njegovu sv, providnost i ljubav. Ovo je posljednje najglavnije i za državu i za državnu moć, koja mora dobro paziti da svojim neumjesnim uticajem stvar više ne pokvari nego popravi i izjednači.«¹³

k) Sirossmayer o radnicima i poslodavcima.

»Radnici i poduzetnici mogu sami mnogo doprinijeti, da se radničko, gospodarstveno i društveno pitanje mirno i sretno riješi. Prvo svega moraju se otresti svoje osamijenosti i udruživati se... I javno i skromno (privatno) društvo osniva se na jednom ter istom temelju, to jest na Bogu i na onoj prirodnoj težnji za društvenošću, koju je sam Bog usadio u naše srce. Država bi samoj sebi protuslovala, kad bi privatna društva zabranjivala, koja teže za časnom i poštenom svrhom. Štaviše, ona po naravi i svrsi svojoj ima slična društva štiti, njegovati, potpomagati i u pravnu osobu pretvoriti... Kad se ovako govori, dašto da se obzir uzima samo na društva sa plemenitom i poštenom namjerom, koja se sa idealnom svrhom države slaže; nipošto pak na društvo koje i crkvene i državne temelje ruši, koje svijet buni i na preziranje prema Bogu i zakonu, prema svakom redu, svakoj poslušnosti, časti i poštenju zavodi... Samo se pak po sebi razumije, da je Crkva katolička po božanstvenoj naravi i svrsi svojoj prijateljica, poticateljica, štitnica i podupirateljica časnih i poštenih društava... U Crkvi i po Crkvi sav je svijet jedno sveto tijelo, komu je glava Isus Krist, a ,, svi pojedini ljudi živi udovi toga tijela i među sobona prava i živa braća u Isusu Kristu i jedna ter ista sveta obitelj... Po tom šv. jedinstvu ima se kršćanin naravnim načinom u ime čistih i častivih svrha svud na svijetu sastajati, družiti i jedan drugoga pomagati... Da je prave vjere i žarkoga čuvstva prema zakonu evandeoskomu u srcu i u duši našo!, mi bi se u svakoj nuždi i nevolji snašli, mi bi se međusobno podupirali, mi bi lako svaku navalu na nas uspješno odbili...

Međutim i u današnje doba pod sjenom sv. majke Crkve... nastaju razna društva i razni zborovi, koji o tom rade i nastoje, da se nuždama i potrebama radnika i poslenika zadovolji (kardinali: Gibbons, Manning, Langenieux, Lavigerie; političari: Gladstone, Albert de Mun, industrijalac Leon Harmel). Tako ima u oba svijeta društava, koja se brinu za radničke udovice i siročad, za ostarjele i na prosjački štap spale radnike, ili za radnike časovito ili zauvijek nesposobne za posao. Ima društava koja o tom rade, da se sirote radnici malo po malo pretvore u dionike raznih preduzeća i tako obljube samo

¹ Ibid., str. 4 — 4.

preduzeće kao jedan makar i najmanji dio svog vlastitog imetka. Ima društava, koja uspješno za tim idu, da sirote radnici štednjom, providnošću i malenim žrtvama koje jedva osjećaju, do malih svojih kućica, vrtića i poljica svojih dospiju. Ima društava, koja se zato brinu, da sirote radnici ono što im je danomice za jelo i pilo, za haljinu i nošnju nužno, jeftinije i bolje dobiju i da se od onih pijavica oslobode, koje im bez duše i savjesti krv sisaju i kadšto ih još poleg toga i truju... Sila takovih društava postoji i tko bi ih sve pobrojio... Sve je to vrlo lijepo i svake hvale vrijedno; ali sve se to kršćanstvom i sv. Evandeljem oplemeniti, uzvisiti i posvetiti ima, ako misli potpunim plodom uroditi. Zabadava! Kud nikakva država i nikakva vanjska moć i nikakvi zakoni i nikakvi vanjski upliv dospjeti ne može, tu lako i uspješno dopire Bog sam i sv. njegov zakon i sv. milost njegova; tu lako, uspješno i sigurno dopire sv. Crkva Božja, u kojoj Isus sam prebiva, živi i od vijeka do vijeka djeluje i darove sv. otkupljenja i Duha svoga dijeli.

Zabadava! Isus je vječiti izvor svakoga svjetla, svakoga života, svakoga spasa i svake pobjede; pa ko ni jedno drugo pitanje, tako ni pitanje radničko nije moguće sretno riješiti bez Isusa, koji je sav svijet i sve ljude cijenom sv. muke i smrti svoje otkupio, ali uvijek i uvijek s osobitim obzirom na sirotinju, u kojoj on sam živi, prebiva i darove naše prima, da ih na koncu svijeta i na sudnjem danu pred licem Božjim i svega svijeta prizna, pohvali i kraljevstvom vječitim nagradi. ...«

Mnogo je još lijepih, praktičnih i za današnje prilike također vrlo aktualnih misli sadržano u ovom dijelu Strossmayerove poslanice. Tko pročita klasičnu encikliku Leona XIII. »*R e r u m n o v a r u m*« i ovu Strossmayerovu poslanicu, mora da se divi nesamo potpunoj saglasnosti oba ova velikana prošlog vijeka i njihovim dalekovidnim i pronicavim pogledima u potrebe ljudskog društva, nego osobito Strossmayerovoj sposobnosti za popularizovanje i najzakučastijih pitanja, koja interesuju sav svijet, i njegovom budnom oku i pogledu na posebne prilike i potrebe našega naroda.

Sretnih li naš, kad bismo samo ispravno shvaćali i savjesno u djelo provodili čitavu ideologiju svoga uistinu najvećeg ideologa, ali u prvom redu i najdosljednijeg katoličkog biskupa!

dr. A. Spiletak.

¹⁴ Ibidem, str. 48 — 52.